

ANGLIA ÉS A KONTINENS

AZ EURÓPAI politikai meteorológia legfontosabb eleme ma kétségkívül Anglia. Aki a legközelebbi háború esélyeit mérlegeli, elsősorban azt a kérdést veti fel, semlegesek maradnak-e az angolok, s ha nem, mikor avatkoznak bele a küzdelembe? Ez a magyarázata annak, hogy mind a német, mind pedig a francia külpolitikában az angol kérdés áll az első helyen. Bismarck és Hitler egyaránt azt tűzte ki maga elé legfontosabb diplomáciai feladatnak, hogy Angliát távoltartsa Németország ellenfeleitől, a francia külpolitika pedig, amely ennek ellenkezőjére törekedett, most már nem elégszik meg azzal, hogy a Rajnán biztosította magának Anglia támogatását, hanem minden európai összeütközés lehetőségét is ki szeretné zárni olyan angol nyilatkozattal, amely előre leszögezné, hogy Anglia nem csupán Franciaország és Belgium megtámadtatása esetén, hanem minden európai háborúban automatikusan és fegyveresen fellép a támadó állam ellen.

MAGUK AZ ANGOLOK is tudják, hogy az európai politika alakulása nagyrészt ettől a kérdéstől függ s érdekes, hogy a kontinensről Londonba érkező idegennel beszélgetve, majdnem mindig ők terelik rá a szót, még mielőtt a vendég tenné fel ezt a kérdést.

Ez az első feltűnő tapasztalat, amelyet az angol fővárosban szerez az ember. S ennek azért van bizonyos jelentősége, mert még két esztendővel ezelőtt az angol közéleti emberek és az úgynevezett man in the street egyaránt inkább a nagy világpolitikai kérdésekről beszéltek s főleg azoknak gazdasági összefüggéseiről, az európai kontinens házi ügyeit csupán részletkérdésnek tekintették. Pedig akkor még semmilyen válság nem fenyegette Anglia távoli érdekeit s úgy látszott, hogy kizárólag Európában merültek fel új és veszélyes problémák, hiszen az abesszin kérdés sem a birodalom szempontjából nyugtalanította az angol közvéleményt. Első pillantásra ellentmondásnak tűnik fel tehát, hogy az angolok érdeklődése éppen olyan időben fordul az európai kontinens felé, amikor csupa Európán kívüli probléma mered Londonra, mint az arab mozgolódás, a földközitengeri válság, a sokkal inkább mediterrán, mint kontinentális hatásokkal járó spanyolországi küzdelem, a japán térhódítás, stb. Ők maguk azonban azzal magyarázzák ezt az illogikusnak látszó fordulatot, hogy érzésük szerint az angol érdekek ellen megindult pergőtűz, az a kül-

politikai világorradalom, amely most Sanghajtól Gibraltárig mindenütt elsősorban brit pozíciókat fenyeget, nem alakult volna ki, ha arra nem adott volna legalább is alkalmat az európai feszültség és az a hit, hogy Anglia szorult helyzetét mindenki kihasználhatja, aki szembe mer vele szállni.

Ez a látvány az angol népben különféle reakciókat váltott ki, ezek azonban bizonyos vonatkozásban mégis egyöntetűek. Így akár milyen nagy az eltérés például a között a két áramlat között, amelyek közül az egyik — durva egyszerűsítéssel — gyarmati engedménnyel akarja megvásárolni az európai nyugalmat, a másik pedig éppen ellenkezőleg a Dunamedencét adná cserébe azért, ha Németország lemondana afrikai igényeiről, abban mégis általános az egyetértés, hogy a francia határok nyugalma nélkül Anglia sem érezheti magát biztonságban a kontinens felől s ennek alapján alakult ki az az ugyancsak általános vélemény, hogy függetlenül minden jogi kérdéstől és tárgyi igazságtól, akár provokátlanul támad Franciaország, akár nem, Anglia kikerülhetetlenül bele fog avatkozni minden olyan háborúba, amelyben a franciák győzelme kétségessé válhatik; ezen a ponton csak annyi az eltérés a különféle angol áramlatok között, hogy az egyik lelkesen, a másik pedig fogcsikorgatva menne Franciaország segítségére. Ugyancsak általános az a vélemény, hogy a Népszövetség hűdések állapotba jutott, amelyre többé támaszkodni nem lehet s ebből született meg az a meggyőződés, hogy Angliának nagy haderőre van szüksége; a Népszövetséget azonban senki sem akarja otthagyni, a konzervatív párti illuzionisták azért nem, mert még mindig remélik, hogy Németországot és Olaszországot visszaédesgethetik Genfben, a baloldali pacifisták pedig, mert arra gondolnak, hogy ha egyszer Ausztria vagy Csehország védelmében mozgósítani akarják Angliát, akkor a Népszövetség idealisztikus háttérrel adhat az angol hadüzenet számára. Amihez hozzátehetjük, hogy minden jel szerint az angol kormány maga is főleg azért akarja fenntartani a genfi intézményt, mert annak alapszabályai — ha az angol kormány úgy akarja — módot nyújtanak arra, hogy abból Anglia szükség esetén katonai segítségnyújtásra szóló kötelezettséget olvasson ki. Végül általános az a felfogás, hogy Angliának — ezt ők mondják így — Németország az elsőszámú ellenfele.

Érdekes azonban, és e körül forog most az angol külpolitika, hogy ebből a közös tételből homlokegyenest ellenkező következtetéseket vonnak le. Vannak, akik azt hirdetik, hogy minden más kérdést a német problémának kell alárendelni s minden más ellenféllel sürgősen ki kell egyezni, hogy Anglia azután egész erejét a német kérdés megoldásának vagy legalább is Németország hatékony elszigetelésének szentelhesse. Ezzel szemben a másik szélső szárny azt vallja, hogy éppen mert Németország a legerősebb és a legveszélyesebb ellenfél, elsősorban vele kell kiegyezni és a többi, gyöngébb ellenfelet kell más, akár kevésbé békés eszközzel jobb belátásra bírni. Két évvel ezelőtti londoni beszélgetéseink még arra mutattak, hogy az angol kormány és a közvélemény túlnyomó része az utóbbi felfogás felé hajlik, bár akkor még távolról sem látták olyan nagyra a német kérdést, mint ma.

Az idei év folyamán azonban három londoni látogatás tapasztalatai — júniusban, szeptemberben és decemberben — arra engednek következtetni, hogy ez az irány fokozatosan visszaszorult s hogy ma szem-melláthatóan kevesebben bíznak Angliában a Németországgal való kiegyezés lehetőségében, mint a nyár elején. E sorok írója minden egyes körútján szándékosan ugyanazokat az embereket kereste fel, a hivataloknak, a külpolitikai szakköröknek, a pártoknak, áramlatoknak, a sajtónak és a laikus közvéleménynek ugyanazokat a tagjait és szóvivőit konzultálta negyedéves időközökben s abból indult ki, hogy az angol közvéleményről, a tömegáramlatoknak erről az egyéni extravaganciával sok helyütt átszótt szövetéről úgyszólván lehetetlen megbízható pillanatfelvételt csinálni s hogy az angol közhangulatot csak úgy ismerhetjük meg, ha ezeket az áramlatokat mozgó állapotban igyekezzük megfigyelni.

Ezeknek a beszélgetéseknek egymástánja, a róluk való gyorsírási följegyzések összehasonlítása ad alapot arra a megállapításra, hogy az angol közéletben nőtt az ingerültség néhány európai állammal szemben, továbbterjedt a hit, hogy a középeurópai tengely s kivált annak keletázsiai meghosszabbítása kifejezetten és elsősorban angol-ellenes alakulat, erősödött az elkeseredettség a felett, hogy Anglia eltúrta a megalázások egész sorát s ha a dunai kérdésben szeptemberig csak a kormány és a szakértők köreiben figyelhettük meg az érdeklődés fokozódását, decemberben már azt kellett tapasztalnunk, hogy a dunai kérdésnek angol szempontból való fontossága mindenütt gyökeret vert, ahová a kormány külpolitikai érvei közvetlen úton jutnak el. A konzervatív párt egyik alsóházi képviselője például, aki júniusban még azt mondta, hogy a konzervatív tábor véleménye megoszlik a dunai kérdésben, mert sokan csak a népek önrendelkezési jogát akarják megvédeni a Dunamedencében s nem látják angol érdeknek a dunai népek függetlenségét, decemberben megállapította, hogy ma már az egész konzervatív párt egységesen elzárkózik az elől a gondolat elől, hogy Anglia adjon szabad kezét Németországnak a Duna felé. Ám ha a pártok parlamenti csúcsain — ismételjük, elsősorban a hivatalok befolyására — elterjedt is az a nézet, hogy minden nagyhatalmat távol kell tartani a Dunamedencétől, mert a dunai német vagy orosz politikai befolyás önműködően olyan kontinentális német vagy orosz hegemoniára vezetne, amely azután Angliát is fenyegetné, mégpedig nem csupán a Balkánon át a Földközi-tengeren, hanem közvetlenül is a La Manche-on keresztül, ugyanakkor rá kell mutatni arra is, hogy magába a közvéleménybe még nem hatolt be ez a tétel annyira, hogy középeurópai háború esetén Angliát automatikusan mozgósítani lehessen valamely megtámadott állam védelmében. Magában az angol közéletben is vannak még jelentékeny áramlatok, amelyek részben gazdaságilag, részben pedig politikailag is szabad kezét adnának Németországnak Közép-Európa bizonyos régióiban és ezek az irányok, ha némileg visszaszorultak is szeptember óta, még mindig elég erősek ahhoz, hogy az adott pillanatban beavatkozni készülő kormány elhatározása elé akadályokat gördítsenek, részint társadalmi befolyásukkal, részint pedig a rendelkezésükre álló lapok révén.

A Németországnak adandó dunai politikai szabad kéznek Garvin a szószólója a vasárnaponként megjelenő Observer-ben; kevésbé nyíltan, de lényegében ugyanezt propagálja Rothermere lord lapja, a Daily Mail. Garvin alapgondolata az, hogy Németország oly nagy veszély Angliára nézve, hogy a nemzeti szocialista kazán gőzét minél előbb ki kell engedni a Duna felé, mert ha igaz is az, hogy a dunai országokkal meggyarapodott Németország később múlhatatlanul Anglia felé fordítaná megnövekedett erejét, ez a fordulat előreláthatóan csak egy-két nemzedék múlva következnek be, minthogy a dunai népek megemésztése oly nagy energiájába és olyan hosszú idejébe kerülne Németországnak, hogy addig még sok minden közbejöhethet. Ennek az irány-
nak titkos jelszava az, hogy a német Napóleont be kell engedni a dunai Moszkvába.

Ezzel a gondolattal azonosítják, de mint mindjárt látni fogjuk, nem egészen jogosan, azt a csoportot is, amely a Times vezércikkeit inspirálja és amelynek az az elgondolása, hogy a német kormány nagyobb súlyt vet a Dunamedencére, mint a gyarmati kérdésre, a német expanziós törekvést tehát azzal kell lecsillapítani, hogy nem ugyan politikailag, de gazdaságilag szabad lélekzést engednek Németországnak a Dunán. Ez a csoport azt tartja, hogy az európai feszültség akkor szűnik majd meg, ha Németországban a radikális és konzervatív erők közül az utóbbiak jutnak túlsúlyra, minthogy pedig a külpolitikai mérsékletre hajló nagytőke az óvatosságot tanácsoló bürokratikus erőket csak javuló gazdasági helyzetben tudja megfelelő támogatásban részesíteni, az európai nyugalom hívei ne emeljének vétőt a német kereskedelmi terjeszkedés elé. Ennek a körnek hívei júniusban még csak azt a feltételt fűzték a németek dunai kereskedelmi igényeinek elismeréséhez, hogy Anglia addig maradjon meg ezen az állásponton, amíg a gazdasági befolyás nem biztosít stratégiai előnyt Németországnak az Adria, a Balkán vagy a Fekete-tenger felé; decemberben pedig hozzátették, hogy erre a megszorításra azért volna szükség, mert — és ez megmutatta, hogy az új hivatalos deviza még ezekbe a mai külpolitikát ellenző régiókba is elhatolt — „Németország a mi első számú ellenségünk“. Egyébként ez a csoport rendezte meg, sőt Eden ellenzését tekintve, az sem túlzás, ha azt mondjuk, hogy ezek a tényezők harcolták ki a Halifax-nak adott mandátumot a Hitlerrel való eszmecsereére. Ez az irány a Németországgal „majdnem minden áron“ való megegyezést óhajtja s ha elvben ragaszkodik is a kormány tételéhez, hogy a gyarmati engedmény ellenében Németországnak részt kell vennie az európai általános rendezésben, valószínű, hogy ez a csoport kevésbé kézzelfogható garanciát kéme a berlini kormánytól, mint például a külügyi hivatal. E csoport tagjai hangoztatják, hogy csak erkölcsi s nem katonai támogatásban akarják részesíteni Franciaország középeurópai protegáltjait, ugyanakkor azonban rezignáltan hozzáteszik, hogy az angol pártok, a közélet és a nagyközönség gondolatait, érzelmeit és hajlamait ismerve előrelátható, hogy ha Franciaország nem tudja is jogi érvekkel háborús megmozdulásra bírni Angliát, voltaképpen bármikor magával ránthatja egy európai konfliktusba, egyszerűen azon a réven, hogy felidézi egy újabb

franciaországi invázió veszélyét. Ennek akarják ők elejét venni úgy, hogy minden rendelkezésre álló diplomáciai és gazdasági eszközzel igyekeznek rákényszeríteni Franciaországot és keleti szövetségeseit a Németországgal való megegyezésre s azt mondják, hogy nem vonhatja kétségbe a német ígéret értékét olyan állam, amely meg sem kísérelte a németekkel való megegyezést.

Ennek a véleménynek kisugárzása észlelhető időről időre a Times vezércikkeiben, amelyekről a kontinensen azt hiszik, hogy azok mindig a miniszterelnök vagy a külügyminisztérium gondolataihoz igazodnak. Ezt hitte Chautemps francia miniszterelnök és külügyminisztere, Delbos is, akiket állítólag maga Chamberlain miniszterelnök vüágosított fel arról, hogy a Times külpolitikai cikkeiből valóban ki lehet olvasni a londoni szakkörök véleményét, a vezércikkek azonban egy idő óta rendszerint annak az arisztokrata körnek fejezik ki külpolitikai gondolatait, amelyről az előbb szóltunk és amely ma legalább is módszerében eltér a hivatalos külpolitikától. Ezzel kapcsolatban Londonban sok szó esett általában a sajtó hatásáról az angol közvéleményre s úgyszólván mindenki, akivel erről beszéltünk, egyetértett abban, hogy bár a brit közönséget erősen befolyásolják a sajtó hírei, valósággal leperog róla a lapok véleménye. Amíg azonban a Times és az Observer ítéletét számontartják a legműveltebb rétegek (tehát éppen a legönállóbb fejek), a Daily Mail és a neki megfelelő bal- és jobboldali néplapok vezércikkeit általános tapasztalás szerint senki sem olvassa, még saját törzsközönségük is csak a riportjaikat és a híreiket futja át.

Az Observemek minden áron és a Times-nak majdnem minden áron németbarát irányával a baloldal radikálisabb szárnyai állanak szemben, ezekről már szóltunk, amikor azt mondtuk, hogy bizonyos pacifisták legszívesebben mindjárt megüznék a hadat Németországnak és Olaszországnak s talán főképp az utóbbinak.

Közbül van a kormány és a mögötte lévő pártok iránya, amely csak Halifax berchtesgadeni látogatása óta látszik egységesnek, idáig az is két áramlatból tevődött össze. Chamberlain tavaly pénzügyminiszter korában még nyíltan elítélte Eden külpolitikáját s novemberben is az volt a helyzet, hogy Chamberlain a Times-ot irányító arisztokrata csoport befolyására határozta el magát a Németország felé való újabb kísérletre, szemben annak az Edennek ellenzésével, aki még nemrégiben inkább bírta az ellenzék, mint a konzervatív párt bizalmát és akit Chamberlain állítólag csak azért vett át a kabinetjébe, mert elejtése úgy tűnhetett volna fel, mintha az olasz sajtó buktatta volna meg az angol külügyminisztert és mert másfelől Eden a közvélemény felé belpolitikai támasza volt a kormánynak. Halifax hazatérése után azonban kiderült, hogy Chamberlain és Eden egy irányban halad, részben mert a Berlinnel és Rómával való érintkezés nagyban igazolni, látszott Eden szkepticizmusát és így Chamberlain közeledett Eden felfogásához, részben pedig mert Eden is eltávolodott régi, agresszív enjétől, leckéztető nyilatkozataitól és hozzá hasonult a megfontoltabb Chamberlainhez. Olyan konzervatív körökben, amelyek ismerhetik a miniszterelnök és a külügyminiszter viszonyát, mindenesetre azt

mondják, hogy ma már egyöntetű az egész kormány külpolitikai elgondolása s ha Halifax vagy Simon nincs is meggyőződve a mostani módszerek helyességéről, Chamberlain erőteljesebben képviseli a maga álláspontját, mint elődje, Baldwin. Londonban különben is azt hiszik, hogy a közvélemény hangulati fellobbanásaival szemben Chamberlain sokkal több politikai bátorságot és lelki függetlenséget tanúsít, mint Baldwin, akit jobb meggyőződése ellenére kergettek bele az abesszin hadjárat ellenzésébe és Hoare elejtésébe. Chamberlain jobban igénybe is veszi azokat az eszközöket, amelyekkel a kormány a laikusok előtt észrevétlen módon tudja befolyásolni a közvéleményt.

A KORMÁNYNAK ezt az új egységes külpolitikáját a beavatottak úgy jellemzik, hogy a kormány egyik szélsőség véleményét sem osztja; sem azt, hogy Németországgal meg lehet egyezni, sem pedig, hogy a háború kikerülhetetlen, a kormány reméli, hogy az európai béke kisebb-nagyobb változtatások árán fenntartható, de azért felkészül az előbbi két eshetőségre is, tehát éppen úgy megtesz minden előkészületet a legközelebbi háborúra, mint ahogy egyetlen alkalmat sem mulaszt el a Berlinnel és Rómával való kiegyezésre. Egyébként az angol külpolitika céljait abban lehet összefoglalni, hogy elsősorban a béke fenntartását kell biztosítani, másodsorban pedig egy jobb, lehetőleg minél több néptől őszintén elfogadott európai egyensúlyt kell kialakítani.

A békét ugyanazzal az eszközzel akarják fenntartani, mint a franciák: a támadónak előre el kell venni a kedvét a támadástól. Amíg azonban a franciák automatikusan működésbe lépő katonai szövetségekkel, tehát az ördög falrafestésével akarják elűzni az ördögöt, addig az angol kormány véleménye szerint ez a módszer túlságosan provokáló és azért is alkalmazhatatlan, mert az angol közvélemény előreláthatóan sohasem fog beleegyezni, hogy valamely elkövetkezendő háborúban Anglia ne a maga szuverén elhatározása, akkori megfontolása, hanem holt betűknél fogva legyen kénytelen hadat üzeni. Jellemző azonban az angol külpolitikára, hogy a londoni kormány nem emel kifogást az ellen a francia-cseh-orsz. segélynyújtó szerződés ellen, amely ugyan nem jogilag, de gyakorlatilag pontos fogaskerékkel illeszkedik hozzá a francia-angol szövetséghez, sőt a legutóbbi német-angol eszmecserével kapcsolatban angol részről rámutattak, hogy Anglia nem fogadja el azt a német javaslatot, hogy a megkötendő nyugati szerződést válaszsák el Franciaország közép-európai kötelezettségeitől.

El kell ismerni viszont, hogy ennek a hálózatnak kibővítését Anglia már ellenzi s nem ilyen agresszív paktumokkal akarja elijeszteni a lehetséges támadót a támadástól, hanem olyan külpolitikai látványt igyekszik felidézni, amely szép szerével győzheti meg a támadót a támadás kilátástalanságáról. Ezt az angol politikát azzal lehetne jellemezni, hogy London most megfelelő argumentumokat akar szállítani minden egyes államban azoknak a tényezőknek, amelyek a béke megőrzését ajánlják. Ezek az argumentumok: az angol fegyverkezés; a tengeri és légi flotta tisztjeinek növekedő önbizalma; az angol közélet fokozódó s a széles közvélemény kezdődő érdeklődése a Duna-

medence iránt; az angol-amerikai közeledés; az amerikai közvélemény egyre jobban megmutatózó idegessége a diktatúrák összefogásával szemben, amelyet a Berlin—Róma—Tokió háromszög megalakulása óta Amerikában sem tartanak többé Európa házi ügyének s amely az amerikai közvélemény irányítói szerint éppúgy irányul az Egyesült Államok, mint Anglia ellen; ilyen érv még a francia belső konszolidáció megindulása (Londonban azt remélik, hogy a Blum-kísérlet kinövésait végig lenyesei Chautemps); végül sokan hiszik, hogy a gazdasági helyzet alakulása is annyira az angol-francia antant oldalára billenti az erőmérleget Európában, hogy ez is meggondolásra készítené az esetleges támadót, bár vannak ismét mások, akik úgy látják, hogy a nincstelen és a gazdag európai népek katonai ereje hosszú évek, talán csak öt-tíz esztendő múlva fog közvetlenül függni az ország gazdasági állapotától.

Londonban különben az oda érkező hírek és egyéb információk alapján meg vannak győződve arról, hogy Európában a legközelebbi hónapokban nem fenyeget fegyveres akció. Az államok békés szándékait egyelőre biztosítja az a körülmény, hogy egyik sem érzi magát eléggé felkészültnek a támadásra s azt tartják, hogy bár a Berlin—Róma-tengely, kivált a tokiói meghosszabbítás óta eminenter angol-ellenes alakulat, Mussolini és Hitler eddig még mindig óvatosságot tanácsolt egymásnak. A kérdések békés elintézésére irányuló hajlandóságnak fog tápot adni becslésük szerint néhány szemeszter idejére a gyarmati kérdés függőben maradása is, amitől kormánykörökben azt várják, hogy ha Németország elfogadja a neki teendő ajánlatot (tehát ha megelepszik a felajánlandó gyarmati területekkel és egyéb gazdasági jogokkal s hozzájárul a cserében kért feltételekhez), akkor az európai válság szempontjából legfontosabb kérdés, a német-angol-francia viszony megoldódhatik; ha pedig Németország nemet mond, akkor új megoldási módokat lehet keresni; az angolok azonban mindent el akarnak követni annak érdekében, hogy ez a nem lehetőleg ne hangozzék el s ha már kikerülhetetlen, akkor minél későbbben. Ezzel a várakozási periódussal legalább is időt akar nyerni a londoni kormány, amely azt hiszi, hogy egy-két év múlva túljuthatunk az európai feszültség csúcspontján, mert addigra egyrészt veszíthetnek szuggesztív erejükből a jelenlegi európai forradalmi erők, másrészt pedig még láthatóbbá válhatnak az előbb felsorolt folyamatok, amelyek annyira kidomboríthatják a nyugati antant erőbeli fölényét, hogy ha az idők folyamán a háromszög katonai ereje abszolúte növekszik is, relatíve kisebb lesz.

A NÉMET-ANGOL KÉRDÉSEL SZOROS kapcsolatban állónak látják az olasz-angol viszonyt is. (A spanyol és a japán problémáról ilyen szempontból nem beszélnek, mert a Downing Streeten a spanyol ügyet körülbelül eldőltnek tekintik, Japánnal szemben pedig egyelőre senki sem gondol háborúra.) A tengely irányában az angolok gondolatait és érzelmeit úgy lehetne jellemezni, hogy a német néppel szemben igen általános a rokonszenv, de nagy a német légi fegyverektől való félelem is, Olaszország felé viszont hiányoznak a pozitív érzelmi szálak és azt hiszik, hogy amilyen nagy veszély Anglia számára a Német-

országgal szövetkező Róma, annyira remélik, hogy a csak magára támaszkodó Olaszország elfogadná az angol kéznyújtást. S mert ebben a föltevésben élnek, azt gondolják, hogy a német-angol kiegyezés egészen eloszlatná minden földközítengeri konfliktus lehetőségét, míg az olasz-angol kibékülés legfőljebb csökkentené a középeurópai háború veszélyét, de változatlanul hagyná Németország etnikai és gazdasági igényeinek súlyát. Mindennek alapján Angliában sokkal szívesebben egyeznének ki Németországgal és összehasonlíthatatlanul nagyobb áldozatokat lennének hajlandók hozni Berlin kedvéért, ha ezzel legalább is nyugvópontra juttathatnák a német kérdést. A nagy probléma éppen az, hogy mivel lehetne ezt a nyugvópontot elérni? A kormánykörök szerint azzal, hogy Németország a levegőben is elfogad fegyverkezési korlátozásokat, beleilleszkedik a szabad nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi vérkeringésbe (aminek politikai csillapító hatásáról az angolok meg varrnak győződve) és lemond a középeurópai fejlődésbe való befolyásról. Az egész probléma súlypontja a középeurópai kérdésen van London szerint, mert a németek erről még beszélgetni sem voltak hajlandók Halifax-szal s kétségtelen, hogy ha a Németországgal való tárgyalás időszerűvé válik, ez lesz az a pont, ahol a különféle áramlatok megütköznek egymással; mert ha a vérszomjas pacifisták csak azt fogadnák el megnyugtató garanciának, ha Németország hajlandó lenne összekötni az új Lokarnót a tengelytől keletre eső francia hálózattal, ha kifejezetten és előre elismerné mindenféle dunai konstrukció jogosságát és ha a berlini kormány önmagának formális dezavualásával alávetné magát a Népszövetség mai alapszabályainak, addig a kormány lényegileg ugyanezt akarja, de tapintatosabb formákban: a határozott deklarációk helyett valószínűleg megelégednék a passzív elismerés, a tűrés tartós megnyilvánulásával, sőt talán egészen lassú átmenettel is. S ha az előbb említett arisztokrata csoport e feltételek tekintetében (fegyverkezés, gazdasági együttműködés, Dunamedence) azt tartja, hogy még kevesebbet, nyilván a pusztá ígéretet is el kell fogadni Németországtól, mégis kétségtelen, hogy a közvélemény az előbbi két felfogás mögé sorakozik, amennyiben foglalkozik külpolitikával s ha nem érdeklődik iránta, akkor is olyan reflexek élnek benne, hogy (ha nem is vesszük számba a kormány közvéleményalakító hatását) a döntés pillanatában az angol nép előreláthatóan a két bizalmatlanabb irányt fogja támogatni. Ám ha a londoni tapasztalatok egyfelől arra vallanak, hogy ez az intranzigencia a társadalomban terjed és intenziválódik, azt is meg kell állapítani, hogy ez a Németországra nézve kedvezőtlen irány nemcsak a tervszerű propaganda, hanem főleg bizonyos külpolitikai jelenségek hatása alatt erősödik. Ami azt jelenti, hogy amilyen kevés, sőt gyöngülő kilátása van az Observert és a Times-ot irányító csoportnak arra, hogy az angol közvéleményt „majdnem minden áron“ kiegyeztesse Németországgal, annyira valószínű, hogy a Times iránya az egész angol közvéleményt át tudná hatni, ha Németország néhány évi külpolitikai nyugalommal elaltatná az angolok idegességét.

Az angolok ugyanis — és erre nyomatékkal kell rámutatni — semilyen komoly és pozitív érdekkellentétet nem látnak maguk és a

németség között, őket kizárólag az érdekli, hogy Németország ne jusson olyan pozícióhoz, amely azután európai hegemóniát ad a kezébe. Fontos azonban tudni, hogy amíg a szakkörök a dunai német befolyást azért ellenzik, mert az geopolitikai szükségszerűséggel Európa vezető hatalmává tenné Németországot, addig a nagyközönség csak azért volna mozgósítható a dunai Pax Germanica ellen, mert beleivódott az a hit, hogy a diktatúrák körül nyugalanság tapasztalható. S ha az angol közéleti férfiak maguk határozottan azt állítják — amit a legnémetbarátabb körök is elismernek —, hogy Angliában olyan mély gyökerei vannak annak a hagyománynak, hogy semilyen hatalomnak sem tűrnék meg a kontinentális fölényt, (amivel azt akarják kifejezni, hogy bármi legyen az angol közönség véleménye, Anglia szinte természettudományos bizonyossággal és minden szövetségi vagy egyéb kötelezettség és meggondolás nélkül is szembeszállna a dunai nagyhatalmi légűr kitöltésével), e sorok írójának mégis az az érzése, hogy a dolgok alakulása nemcsak az angol tradíciók erejétől, hanem attól is függ: el tudják-e oszlatni a kontinens felől az angolok gyanakvását.

S ha az angolok annak ellenére, hogy legszívesebben a németekkel egyeznének ki, mégis több reményt vetnek az olaszokkal való meg egyezés lehetőségébe, annak az az oka, hogy azt hiszik: ha sor kerül a Rómával való tárgyalásra, akkor az olasz kormány azt csak olyan tényekre támaszkodva és olyan meggondolás alapján kezdi meg, hogy Anglia bizonyosra veheti az olasz ígéret betartását. Az angol kormány a maga részéről mindenesetre szeretné elősegíteni ennek a pillanatnak eléréését. Londonban azt tartják s állítólag Chamberlainnek is az a véleménye, hogy a Spanyolországban megteendő olasz lépés mellett, ami előfeltétele minden Rómával való angol tárgyalásnak, voltaképpen az az egyedüli akadály a kiegyezés megkísérlésének, hogy Rómában nem hisznek annak az angol állításnak, hogy az abesszín kudarcért és az (angol hivatalos megítélés szerint nagyjából már elmúlt) spanyolországi veszélyért Anglia nem akar bosszút állni. Igen jól tájékozott körökben beszélnek Londonban, hogy Chamberlain legszívesebben személyesen győzné meg Mussolinit, hogy Angliában semilyen barátságtalan szándékot nem táplálnak Olaszország irányában s hogy például Ciprus megerősítése nem támadó, hanem csak védekező mozdulat.

LONDONBAN elismerik, hogy a kormány talán szívesen venné, ha a német-angol tárgyalások impresszionálnák Rómát, vagy ha az olasz-angol viszony megjavításával Berlint lehetne engedékenyebbé tenni, de nyomatékosan és, úgy látszik, őszintén tiltakoznak az ellen a föltevés ellen, mintha el akarnák vágni a Berlin—Róma-tengelyt. Szerintük ugyanis ilyen kísérlet csak az ellenkező hatást érné el s hozzáteszik, hogy ha Anglia Ausztria miatt is hasznosnak tartaná a német-olasz intimitás csökkenését, ugyanakkor általános európai érdeknek tekintik a tengely megmaradását két szempontból. Az egyiket már említettük (Berlin és Róma kölcsönösen mérsékli egymást), a másikra pedig egy olyan angol személyiség mutatott rá, akinek a szavát érdemes figyelemre méltatni. Szerinte a kontinentális politikusok abba a hibába

esnek a mai európai helyzet megítélésénél, hogy egyfelől túlságosan hatása alatt állanak bizonyos, ma még erjedőben lévő mozgalmaknak s nem gondolnak arra a történeti tapasztalatra, hogy idővel minden irányzat veszít virulenciájából; ebből pedig az következik, hogy az európai békét nem úgy kell szolgálni, hogy mindenáron ezeknek a mozgalmaknak megsemmisítésére törekednek, hanem úgy, hogy a veszélypontok lokalizálásával kivárik az erjedés csúcspontját és az apály megindulását. Érzése és az íróasztalára érkező jelentések szerint különben ez az apály külpolitikai vonatkozásban némely ponton mintha már meg is kezdődött volna, erre vallana az a jelenség, hogy például az ő megfigyelése szerint nemcsak a k isantant-államok lazítottak az őket nemrég még szuverénül irányító nagyhatalmi szálakon, hanem általában a kis államok s éppen a legfontosabb zónákon meglepően több önállóságot tanúsítanak ma, mint még egy esztendővel ezelőtt.

Másfelől azt a felfogást is tévesnek tartja, amely a mostani európai diplomáciai közelharcban háborús veszélyt lát. Az emberek elfelejtik — mondotta —, hogy ez a folytonos pozícióküzdelem a természetes állapota Európának és nem az a látszólagos nyugalom, amely a világháború utáni másfél évtizedet jellemezte. Ha erre gondolunk — tette hozzá —, akkor a Berlin—Róma-tengelyt is más szemmel nézhetjük, s ha az angol-szász közvélemény egyenes provokációnak érzi a tengelynek Japánra való kiterjesztését, Londonban lehetségesnek tartják, hogy a tengely idővel az ellenkező irányban is fejlődhetik, nevezetesen a négyes paktum felé. Mi — úgymond — nem gondoljuk, hogy ilyen európai direktórium belátható időn belül megalakítható, de azt gondoljuk, hogyha az olasz külpolitika a legutóbbi évtizedekben a nyugati antant oldaláról közvetített Németország felé, nemsokára talán ugyanezt a funkciót végzi ellenkező irányban s Németország oldaláról közvetít majd Nyugat-Európa felé.

Így alakult ki az a helyzet, hogy amíg az angol közvélemény növekvő gyanakvással figyeli a tengely mozdulatait s a kormánykörök is felkészülnek minden eshetőségre, ugyanezek a körök mégis igyekeznek optimizmussal megítélni a tengely és az antant viszonyának alakulását.

(London, december)

FREY ANDRÁS